

نظامیان و بیداری اسلامی در مصر

دکتر محمد مهدی مظاهری
دکتر اعظم ملایی
مجید کافی

پارلمان اسلامی ایران
مجلس شورای اسلامی

تهران ۱۳۹۴

سرشناسه	مظاهری، محمدمهدی - ۱۳۳۹
عنوان و نام پدیدآور	نظامیان و بیداری اسلامی در مصر / دکتر محمدمهدی مظاهری، دکتر اعظم ملایی و مجید کافی
مشخصات نشر	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	۱۹۵ ص.
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۷-۳۱-۴
موضوع	دولت نظامی - مصر - تاریخ - قرن ۲۰ م
موضوع	اسلام - تجدید حیات فکری - تاریخ - قرن ۲۱ م
شناسه افزوده	پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۴ ۸۷/۸۷/۷/۸۷/۸۷ DT
رده‌بندی کتابشناسی ملی	۴۱۳۶۹۶
موضوع	بهار عربی، ۲۰۱۰ م
موضوع	مصر - تاریخ نظامی - قرن ۲۰ م
موضوع	مصر - تاریخ - اعتراض‌ها ۲۰۱۱ م
شناسه افزوده	کافی، مجید، ۱۳۶۱
رده‌بندی دیوبی	۹۶۳/۰۵

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

نظامیان و بیداری اسلامی در مصر

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

نویسندگان: دکتر محمدمهدی مظاهری، دکتر اعظم ملایی، مجید کافی

ویراستار: محبوبه غفوری

طراح جلد و صفحه‌آرا: حسین آذری

نوبت چاپ: اول - بهمن ۱۳۹۴

شمارگان: محدود برای مخاطبان خاص

قیمت: ۱۱۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۷-۳۱-۴

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.

در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

صندوق پستی: ۶۲۷۴-۱۴۱۵۵، تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳، دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶ Email: nashr@ric.ir

اثر حاضر پژوهشی است که در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات انجام شده است.

فهرست مطالب

سخن ناشر / ۷

مقدمه / ۱۱

فصل اول: جای چوب، نظری و مفاهیم بنیادین

پیشگفتار / ۵

جای چوب سردی / ۴

مفاهیم بنیادی / ۳۲

فصل دوم: پیشینه و ساختار ارتش مصر

پیشگفتار / ۴۳

ارتش مصر در دوران باستان / ۴۴

ارتش مصر در دوران عثمانیان / ۴۶

ارتش مصر در دوران جنگ جهانی اول و دوم / ۵۶

ارتش مصر پس از کودتای ۱۹۵۲ / ۵۸

ارتش مصر در دوران انور سادات / ۶۴

ارتش مصر در دوران حسنی مبارک / ۶۸

ساختار کنونی ارتش مصر / ۷۰

فصل سوم: نقش نظامیان در ساختار سیاسی مصر در دوران حکومت جمال عبدالناصر

پیشگفتار / ۷۵

ورود نظامیان به عرصه سیاست مصر / ۷۶

ناصر و اصلاحات سیاسی / ۷۸

دولت ناصر و اسلام‌گرایان / ۸۱

دولت ناصر و احزاب سیاسی / ۹۰

فصل چهارم: نقش نظامیان در ساختار سیاسی مصر در دوران حکومت انور سادات و حسنی مبارک

پیشگفتار / ۹۷

الف) انور سادات / ۹۹

دولت سادات و اسلام‌گرایان / ۱۰۱

حسن مبارک جایگاه نظامیان در دوره سادات / ۱۰۴

رویکرد دولت سادات به سیاست خارجی / ۱۰۵

ب) حسنی مبارک / ۱۱۱

رویکرد حسنی مبارک به اسلام‌گرایان / ۱۱۵

مبارک و سیاست خارجی / ۱۲۰

وابستگی دولت مبارک به غرب / ۱۲۲

نقش و جایگاه نظامیان در دوره حسنی مبارک / ۱۲۴

سقوط مبارک / ۱۲۶

فصل پنجم: نقش نظامیان در بیداری اسلامی مصر

پیشگفتار / ۱۳۱

تاریخچه بیداری اسلامی / ۱۳۲

ماهیت تحولات مصر / ۱۴۳

ارتش و اسلام‌گرایان در جریان انقلاب ژانویه ۲۰۱۱ / ۱۴۹

ارتش و اسلام‌گرایان بعد از پیروزی انقلاب / ۱۵۵

ارتش و اسلام‌گرایان در دوران دولت موقت / ۱۵۹

دولت ارتشیدالسیسی و اسلام‌گرایان / ۱۷۲

نتیجه‌گیری و دستاوردهای پژوهش / ۱۷۹

منابع و مأخذ / ۱۸۷

www.ketab.ir

سخن ناشر

بی‌شک بالاترین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ هر جامعه، هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ، جامعه از بعدهای اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی قدرتمند و قوی باشد، ولی بوج میاز آن است. اگر فرهنگ جامعه‌ای وابسته و مرتزق از فرهنگ غرب باشد ناچار دیگر ابعاد آن جامعه به ثوابت نائل نمی‌گردد و بالاخره در آن مستهلک می‌شود و موجودیت خود را در تمام ابعاد از دست می‌دهد (الطاهر، ص ۱۳، صحیفه نور، ج ۱۵، ۱۶).

رشد و توسعه اقتصادی و سیاسی بدون توجه به ارزش‌های والای فرهنگی می‌تواند موجبات سستی و اغوجاج در اصول اعتدایی و ملی جامعه را فراهم آورد. پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با انجام تحقیقات و طرح‌های پژوهشی و نیز برگزاری نشست‌های علمی با اصحاب علم و فرهنگ و ارائه نتایج حاصل در سالنامه گزارش پژوهش «یا «کتاب»، تلاش خود را صرف گسترش ارزش‌های اصیل فرهنگی می‌کند. امید است با بهره‌گیری از توان علمی پژوهشگران، سالنامه مؤثری در برنامه‌ریزی جامع توسعه کشور برداشت.

اثر پیش رو، پژوهشی است با عنوان نظامیان و بیداری اسلامی در مصر که دکتر اعظم ملایی و مجید کافی با نظارت دکتر محمدمهدی مظاهری در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات انجام داده‌اند.

یادآوری می‌شود، مطالب مندرج در کتاب حاضر لزوماً منعکس کننده دیدگاه‌های پژوهشگاه

نیست.

جمهوری عربی مصر به ربه کشوری که تحولات وسیعی را از پان عربیسم تا اتحاد راهبردی با امریکا را پشت سر گذاشته و رانیده رابطه‌ای پیچیده را بین ارتش، حکومت، احزاب و گروه‌های اسلام‌گرا تجربه کرده است. با سنجش منظور، بررسی این رابطه پیچیده به ویژه پس از بروز بیداری اسلامی و تحولاتی که پس از آن حضور پررنگ نظامیان در مصر پس از مبارک می‌باشد حایز اهمیت است. چنان که سهواً نیست، پس از بروز بیداری اسلامی در کشور مصر که به مقابله مردم این کشور با دیکتاتور غرب‌گرا، حسنی مبارک و سرنگونی وی انجامید و نیز پس از سقوط مرسی، نخستین رئیس‌جمهور منتخب پس از انقلاب، ارتش بار دیگر زمام امور را در دست گرفته و ژنرال السیسی توانست با پیروزی در انتخابات مصر بار دیگر نقش نظامیان در عرصه سیاسی مصر را تقویت کند. در نتیجه این راه‌نه سیاست و نظامی‌گری در مصر معاصر، با محور قرار دادن دولت نظامی از اهمیت ویژه‌ای برای تحلیلگران روابط بین‌الملل برخوردار است.

از سوی دیگر کشور مصر به واسطه نقش کلیدی در خاورمیانه، شمال آفریقا و همچنین جهان اسلام، همواره در مرکز توجه سیاستمداران و نخبگان ایرانی بوده است. مواجه شدن این کشور با موج بیداری اسلامی و سپس محدود و محصور کردن اسلام‌گرایان توسط نظامیان، از جمله مسائلی هستند که به واسطه تحت تأثیر قرار دادن مسائل خاورمیانه و

بر هم زدن توازن قوا در این منطقه، اهمیت مصر را در دستگاه سیاست خارجی و دیپلماسی ایران دو چندان کرده است. بنابراین ضرورت انجام پژوهشی علمی و آکادمیک در حوزه مصر و نقش و رویکرد نظامیان این کشور در بیداری اسلامی، به شدت احساس می‌شود. از این رو پژوهش حاضر با طرح‌ریزی پنج فصل کوشیده است به این سؤال اصلی پاسخ دهد که «نظامیان مصر چه نقش و تأثیری بر روند بیداری اسلامی مصر دارند؟»

در قالب فصل نخست به چارچوب نظری و مفاهیم بنیادی پرداخته شده است. چون ارائه تحلیل از دلایل قدرت‌گیری نظامیان در مصر و نقش آنها در تحولات قبل و بعد از انقلاب سال ۲۰۱۱ مصر از جمله مهم‌ترین اهداف این پژوهش هستند، دستیابی به این اهداف نیازمند استفاده از یک چارچوب نظری مناسب و هماهنگ با پژوهش بود؛ از این رو پژوهشگران حاضر با بررسی نظریه‌های سیاسی مختلف به این نتیجه رسیدند که بهترین نظریه برای تحلیل نقش ارتش در اجتماع و سیاست مصر، نظریه «توسازی سیاسی» ساموئل هانتینگتون است. این نظریه با بررسی نقش نهادهای سازمان‌ها و نیروهای اجتماعی و سیاسی در جوامع در حال توسعه، بستر لازم برای تحلیل نقش ارتش و انمائی نظامیان در ساختار سیاسی مصر را فراهم می‌آورد. از سوی دیگر نظریه هانتینگتون یا تفسیری که در مورد تحولات سیاسی و به ویژه انقلاب در این گونه جوامع دارد، به نحو مطالبی شرایط را برای بررسی رویکرد ارتش به انقلاب ۲۰۱۱ مردم مصر و نیز تحولات پس از آن، ایجاد می‌کند.

چون وضعیت احزاب اسلام‌گرا، به ویژه اخوان المسلمین در مصر به گونه‌ای بوده است که امکان مشارکت مستقیم سیاسی برای آنها وجود نداشته، هم‌زمان عوامل بین‌المللی همچون وقوع بیداری اسلامی در کشورهای همسایه هم بر بروز خیزش مردمی در مصر تأثیر زیادی داشته است. بنابراین، نظریه هانتینگتون به خوبی می‌تواند به این مسئله دهنده موضوع پژوهش حاضر باشد. هر چند نباید از این نکته غافل شد که نقش شبکه‌های اجتماعی و نیز همراهی نظامیان مصر با خیزش مردمی، از جمله مسائلی هستند که طبق نظریه هانتینگتون قابل تحلیل نیستند. تعریف و تشریح برخی مفاهیم بنیادین مرتبط با موضوع پژوهش نیز از دیگر مسائلی است که در فصل اول به آنها پرداخته شده است.

در فصل دوم برای درک هر چه بهتر وضعیت و جایگاه کنونی ارتش در جامعه مصر، به بررسی پیشینه و ساختار ارتش این کشور از دوران باستان تا دوران معاصر پرداخته شده است.

فصل سوم؛ تحلیلی است از نقش نظامیان در ساختار سیاسی مصر در دوران حکومت جمال عبدالناصر. در این بخش اشاره شده است که در پی کودتای نظامی ۱۹۵۲ جنبش افسران آزاد در مصر که جمال ناصر را به ریاست جمهوری رساند، ارتش به مهم‌ترین نهاد در سیاست این کشور تبدیل شد؛ اما به تدریج از دهه ۱۹۷۰، نقش تابع نظام جمهوری برای نیروهای مسلح داخته شد. رهبران سیاسی از یک سو از منافع نظامیان پاسداری کرده و از سوی دیگر در تلاش برای کاهش نفوذ مستقیم آنها در اداره امور سیاسی بوده‌اند.

فصل چهارم؛ نقش نظامیان در ساختار سیاسی را در دوران حکومت انور سادات و حسنی مبارک ارزیابی می‌کند. در این فصل به ویژگی‌های حکومت انور سادات و مبارک و نوع تعامل آنها با اسلام‌گرایان پرداخته شده است.

فصل پنجم؛ با مد نظر قرار دادن شرایط جدید خاورمیانه و انقلاب ژانویه ۲۰۱۱ مصر، به بررسی نقش نظامیان در جریان بیداری اسلامی مصر اختصاص یافته است. در این فصل قبل از پرداختن به بحث بیداری اسلامی در مصر ابتدا به بیان تعریف کلی از بیداری اسلامی پرداخته شده و پس از آن با بررسی نقش اسلام‌گرایان در روزی انقلاب مصر، نحوه تعامل نظامیان و بیداری اسلامی در چهار مقطع مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است. در نهایت در بخش پایانی فصل پنجم نیز به نتیجه‌گیری و جمع‌بندی کلی از باخواب کتاب پرداخته شده است. امید است که اثر حاضر بتواند علاوه بر افزودن بر ادبیات علمی، به حجم این حوزه و قرار دادن منبعی علمی در اختیار نخبگان و تحلیلگران امور مصر و دانش‌جویان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، برای مقامات دستگاه سیاست خارجی کشور نیز مفید باشد.

گروه نویسندگان

پاییز ۱۳۹۴